

# A U R A

TIDSKRIFT FÖR AKADEMISKA STUDIER AV NYRELIGIOSITET

---

## Barn i Krishna-rörelsen i Sverige: Bör vi oroa oss?

Sanja Nilsson

*Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet*, Vol. 2 (2010), 1–21.  
doi: <https://doi.org/10.31265/aura.466>

De första tio årgångarna, utgivna mellan 2009 och 2018, av *Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet* (ISSN: 2000-4419) publicerades ursprungligen i tryckt format. Från och med volym 11 (2020), har tidskriften omarbetats till en diamond open access-tidskrift, och har bytt namn till *Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet* (ISSN: 2703-8122). Samtliga artiklar, redaktionella texter och bokrecensioner från volymerna 1–10 publiceras nu online med open access (Creative Commons BY-SA 4.0 licence) med tillstånd från författarna.

For the first ten volumes, published between 2009 and 2018, *Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet* (ISSN: 2000-4419) was exclusively available in printed form. Starting with volume 11 (2020), the journal is re-envisioned as a diamond open access journal and will be renamed *Aura: Tidskrift för akademiska studier av nyreligiositet* (ISSN: 2703-8122). All articles, editorials, and reviews from volumes 1–10 are published online in open access form (Creative Commons BY-SA 4.0 licence) with the permission of the author(s).



## Barn i Krishna-rörelsen i Sverige: Bör vi oroa oss?

Sanja Nilsson

### Bakgrund

Samhällets oro för barn som växer upp inom nya religiösa rörelser är en ständigt återkommande fråga i den offentliga debatten. Den mass-mediala bilden av hur det är att växa upp inom en ny religiös rörelse i kombination med rörelsernas ibland problematiska historia producerar ofta en onyanserad och stereotyp uppfattning som i allmänhetens ögon får stå för "sanningen" om barnens situation. Detta blev tydligt i debatten kring boken *Sektbarn: Ett reportage om de utvalda för paradiset* som utkom 2008. Boken är skriven av journalisten Charlotte Essén och baseras på intervjuer med vuxna som vuxit upp inom olika nya religiösa rörelser. Essén ger också information om de olika rörelserna och jämför deras uppfostringsmetoder med FN:s barnkonvention. Boken har, sitt viktiga budskap till trots, minst två tillkortakommanden. För det första har berättelserna i de flesta fall en del år på nacken och mycket har i flera av rörelserna förändrats över tid.<sup>1</sup> För det andra är det bara ett enda perspektiv som beskrivs, nämligen det som representeras av barn som i vuxen ålder mått dåligt av att växa upp inom de respektive grupperna. Eftersom det inte förhåller sig så att alla som växer upp inom nyreligiösa grupper hoppar av och/eller är

---

<sup>1</sup> Detta gäller exempelvis Krishna-rörelsen. För utvecklingen från kollektiv till kärnfamiljsbaserad rörelse, se E. Burke Rochford *Hare Krishna Transformed* (2007).

missnöjda<sup>2</sup> ger boken en mycket ensidig bild. Konsekvenserna, för barnen, av att denna ensidiga bild sprids framkommer sällan i debatten. Tillsammans med medias tendens<sup>3</sup> att behandla nya religiösa rörelser som en homogen kategori riskerar bristen på adekvat forskning att bidra till den iso-lering man anklagar de nya religiösa rörelserna att utsätta barnen för. För att motverka detta krävs vetenskapligt grundad forskning som på ett allsidigt sätt belyser barnens situation.

### **Artikels tillkomst och syfte**

Föreliggande artikel bygger på min kandidatuppsats ”Offra kakorna mamma! En kvalitativ etnografisk undersökning om barns socialisation på Hare Krishna-rörelsens jordbrukskollektiv i Sverige”. Uppsatsens syfte var att belysa socialisationen av barn som i dagsläget bor på Hare Krishna-rörelsens<sup>4</sup> jordbrukskollektiv Almviks gård i Sverige utifrån ett kunskapssociologiskt perspektiv. Vid Chaos-symposiet 2009 presenterade jag mina resultat och valde utifrån symposiets tema *Religion och politisering* att lägga fokus på den del av debatten om barn och nya religiösa rörelser som är oftast förekommande, nämligen om det finns anledning för allmänheten att oroa sig för dessa barns situation. Frågan formulerades i den statliga utredningen *I god tro: Samhället och nyandligheten* från 1998 (SOU 1998: 113) och utgjorde en

---

<sup>2</sup> Se till exempel Liselotte Frisks intervjuer med andra generationen i *De nya religiösa rörelserna: Vart tog de vägen?* (2007).

<sup>3</sup> Se till exempel Expressens artikel 12 maj 2008 om Esséns bok. Jfr antydning att detta är ett problem som ökar samt det okritiska användandet av begreppet hjärntvätt: [www.expressen.se/kultur/1.1158276/charlotte-essen-sektbarn-ett-reportage](http://www.expressen.se/kultur/1.1158276/charlotte-essen-sektbarn-ett-reportage) (kontrollerades den 15 april 2009 och var då aktiv).

<sup>4</sup> Hare Krishna-rörelsens officiella namn är International Society for Krishna Consciousness (ISKCON).

av frågeställningarna i min uppsats. Fokus i denna artikel på just denna fråga medför att texten kan uppfattas som socialpolitisk snarare än religionsvetenskaplig. Bland religionssociologer är det dock ett välkänt fenomen att okunnighet angående denna fråga ibland fått förödande konsekvenser för föräldrar och barn inom vissa nya religiösa rörelser. Som exempel på detta kan räderna mot Northeast Kingdom Community Church på Island Pond och anklagelserna mot Branch Davidians i Waco, Texas, nämnas men det finns fler exempel.<sup>5</sup>

Trots att den svenska rapporten *I god tro* uppfattas som mer objektiv än liknande rapporter i andra länder menar James T. Richardson och Massimo Introvigne att den svenska utredningen ändå grundas på idéer hämtade från de amerikanska hjärntvättsteorierna (2004: 165). Hjärntvättsteorin är vida omdebatterad och erkänns inte som vetenskapligt grundad av de flesta religionssociologer<sup>6</sup> men används flitigt av vissa psykologer och företrädare för antikultrörelsen<sup>7</sup>. Trots att det inte finns vetenskaplig grund för att anta att människor manipuleras in i nya religiösa rörelser är det ändå det perspektivet som i stor utsträckning styr den allmänna debatten. När det gäller barn är situationen extra känslig eftersom det inte går att säga att små barn väljer (eller inte väljer) att vara med i en viss grupp eller tillhöra en viss

---

<sup>5</sup> För en vidare diskussion om konsekvenserna av samhällets försök att kontrollera nya religiösa rörelser i samband med barn se James T. Richardson, "Social Control of New Religions: From 'Brainwashing' Claims to Child Sex Abuse Accusations", Palmer & Hardman (eds), *Children in New Religions* (1999: 172-186).

<sup>6</sup> Se till exempel Eileen Barker, *The Making of a Moonie: Choice or Brainwashing?* (1984) och Bromley, Zablocki & Robbins, *Misunderstanding Cults: Searching for an Objectivity in a Controversial Field* (2001).

<sup>7</sup> Antikultrörelsen utgörs av före detta medlemmar från olika nya religiösa rörelser och/eller personer utbildade inom det psykologiska fältet.

religion lika lite som små barn väljer att vara ateister eller icketroende. Från antikultrörelsens håll drivs frågan om indoktrinering när det gäller barn starkt, men man tar sällan in den indoktrinering som alla föräldrar utsätter sina barn för som jämförande perspektiv. Det är naturligtvis lika mycket indoktrinering i att exempelvis lära ett barn att Jesus inte finns som att lära det att han finns.

Fokus i denna artikel ligger således inte på ett religiöst perspektiv utan på frågan om samhället behöver oro sig för barn som växer upp inom nya religiösa rörelser. Jag har här valt att undersöka en enda rörelse, Hare-Krishna-rörelsen, och ett enda boendekollektiv, Almviks gård utanför Järna. Artikeln gör inte anspråk på att säga något om hur situationen ser ut på andra håll inom Krishna-rörelsen eller i andra nya religiösa rörelser. Tidigare studier som gjorts har endast, mig veterligt, utgått från intervjuer med vuxnas hågkomster från sin barndom. Jag ville istället i den här undersökningen utgå från barnen i deras vardag.

### **Barn inom ISKCON: En historisk tillbakablick i rörelsens historia**

A.C. Bhaktivedanta Swami Prabhupada (1896-1977) föddes i Indien. Srila Prabhupada, som han kom att kallas av sina anhängare, hade levt ett långt liv som vanlig familjefar. Han träffade tidigt sin guru Srila Bhaktisiddhanta Sarasvati och blev hans initierade lärjunge (Frisk 1998:70). År 1944 grundade Srila Prabhupada tidningen *Back to Godhead* där han skrev om Krishna-medvetenhet. Hans guru övertygade honom om vikten av att sprida läran utanför Indien och 1965 kom Srila Prabhupada till USA. Ett år senare grundade han rörelsen International Society for Krishna Consciousness (ISKCON) (Frisk 2007: 68).

Inom kort öppnades ISKCON-center på olika ställen i USA. År

1972 öppnades rörelsens första *gurukula*<sup>8</sup>. Även Krishna-medvetna gårdar (jordbruk) öppnades och flera tempel byggdes. Vid tiden för Srila Prabhupadas död 1977 hade hans lära spridit sig till alla världens kontinenter. Innan Srila Prabhupada dog hade han tillsatt en grupp bestående av 14 män som skulle sköta administrativa uppgifter för ISKCON<sup>9</sup> och elva initierande gurer. Problem uppstod snart mellan GBC och guruerna. Med tiden fick GBC större makt och de enskilda guruernas makt minskades. Vissa uteslöts av GBC för olämpligt uppförande (Frisk 1998: 71-72). Krishna-rörelsen har haft en hel del motgångar och problem genom åren. I USA utvecklades på 1970-talet en antikulturrörelse som svar på de många nya religioner som spreds i samhället. Antikulturrörelsen bestod till stora delar av föräldrar vars barn lämnat hemmet för att gå med i en religiös rörelse och av besvikna och upprörda före detta medlemmar. Många, om inte de flesta, av Srila Prabhupadas tidiga lärjungar levde till en början som *brahmacari/ brahmacarini*, det vill säga munkar och nunnor som levde i celibat i templen. Större delen av dem klarade inte att hålla sina celibatlöften utan gifte sig istället. Eftersom ideologin inte förespråkar sexuellt umgänge annat än i barnalstrande syfte föddes tidigt många barn in i rörelsen. Föräldrarna var ofta ålagda att samla in pengar till rörelsen och detta ledde till öppnandet av flera *gurukulas*. De allra flesta var *ashram*-baserade. Detta innebar att barnen bodde på skolan som på ett internat tillsammans med en vuxen lärare. Tanken var att alla barn inom ISKCON skulle gå i *gurukula* men det fanns föräldrar som av olika anledningar föredrog andra lösningar. Trycket på föräldrarna att skicka sina barn till *gurukula* var dock så starkt att man riskerade att

---

<sup>8</sup> *Gurukula* betyder ”guruns plats” och innebär för det mesta en internatliknande skola där barnen bor tillsammans med en lärare.

<sup>9</sup> GBC, Governing Body Commission, är fortfarande ISKCON:s styrande organ.

inte få bo kvar i templet om man vägrade (Rochford 2007:60). Andra generationens medlemmar berättar i intervjuer i professor E. Burke Rochford Jr:s bok *Hare Krishna Transformed* om sexuella utnyttjanden, fysiska bestraffningar, dålig omvårdnad och psykiska övergrepp under vistelsen på *gurukula*-skolorna. I flera fall, berättar Rochfords intervjupersoner, sattes personer som inte var lämpade för någon annan syssla att arbeta i *gurukulan* vilket resulterade i att många utbildade medlemmar fungerade som lärare (Rochford 2007: 84). *Gurukula*-systemets brister kom inte till allmän kännedom förrän före detta elever under 1990-talet började berätta om sina erfarenheter. Flera före detta elever stämde då ISKCON för övergrepp. Totalt 535 före detta *gurukula*-elever tilldömdes ekonomisk kompensation utifrån skadeståndet som sammanlagt utgjordes av 9,5 miljoner dollar. ISKCON lovade dessutom att ta kontakt med alla före detta elever som gått i *gurukula* och publicerade en ursäkt till dem (Rochford 2007: 95-96). År 1998 etablerades en särskild institution, *Child Protection Office*, för att säkra Krishna barnens trygghet.<sup>10</sup>

I Sverige utkom år 2008 boken *Sektbarn: En bok om de utvalda för paradiset*. Boken innehåller två intervjuer med barn uppvuxna delvis på bland annat Almviks gård<sup>11</sup>. Intervjupersonerna tar upp liknande teman som framkommit hos Rochfords intervjupersoner; att barnen i vissa fall separerades från föräldrarna och att en del av de personer som hade hand om barnen av olika anledningar var olämpliga. Fysisk miss-handel och kränkande behandling är ett annat gemensamt drag som

---

<sup>10</sup> <http://www.childprotectionoffice.org/> (kontrollerades den 15 april 2009 och var då aktiv).

<sup>11</sup> Den svenska *gurukula*-skolan startades på Korsnäs gård som också tillhör Krishna-rörelsen men flyttades senare till Almviks gård. Skolan fanns mellan 1979 och 1984 (Frisk 2007: 91).

både hos Rochford och hos Essén i stor utsträckning tillskrivs dessa olämpliga *gurukula*-lärare (Essén 2008: 141-211; Rochford 2007: 68). I en nyligen utkommen självbiografi, *My Karma, My Fault* (Lutz 2010) berättar författaren om sin uppväxt inom Krishna-rörelsen. Han bodde bland annat på Almviks gård där han utsattes för sexuella övergrepp av en av de dåvarande *gurukula*-lärarna. Lutz berättar att han, på grund av övergreppen, blev aggressiv vilket i sin tur ledde till att ledarna inte klarade av honom. Lösningen blev att skicka honom till en *gurukula* i Indien där sexuella och fysiska övergrepp på yngre pojkar av äldre pojkar förekom, vilket även Rochfords intervju-personer berättar om.

Även professor Liselotte Frisk har intervjuat andra generationens medlemmar och deras föräldrar i Sverige. Hennes intervju-personer berättar om konsekvenserna av att det ansågs vara en ”andlig framgång att visa att man inte var bunden till sina barn” (Frisk 2007: 95) och hur det sociala trycket att lämna barnen till *gurukula* ibland kom i konflikt med föräldrarnas egen vilja. Av de barn som växte upp på Almviks gård på 90-talet fann Frisk att de flesta inte var särskilt engagerade i Krishna-rörelsen (Frisk 2007: 211). De fyra personer ur andra generationen som intervjuats berättar om kulturkrocken i mötet med andra tonåringar, den negativa synen på (och centrering på avhållsamhet från) sex, den negativa kvinnosynen och att de fick lära sig att världen utanför rörelsen var dålig. Skillnaden mellan Frisks intervju-personer och Esséns (och Lutz biografi) är att Frisks intervju-personer i mycket högre utsträckning talar om även positiva aspekter av att växa upp inom rörelsen. Frisk drar slutsatsen, från sina intervjuer, att det ”i de svenska *gurukula*-skolorna [har] knappast funnits några fall av kränkningar” (Frisk 2007: 93) även om hon påpekar att begreppet ”kränkningar” är vitt. Utifrån Esséns intervjuer och Lutz bok kan man konstatera att den slutsatsen till vissa delar var felaktig. Frisk skriver vidare att förändringen från kollektivt boende till kärnfamiljer samt nedläggningen av skolan har resulterat i en förskjutning från uppfattningen att barnen är kollektivets ansvar till uppfattningen att



barnen är föräldrarnas ansvar. Hon menar också att man bör hålla i minnet att ”barnkränkningar i vissa miljöer i rörelsen förekom under 80-talet [men detta] betyder inte att de förekommer idag” (Frisk 2007: 105).

### **I god tro: Samhället och nyandligheten**

År 1998 publicerade socialdepartementet en statlig offentlig utredning med namnet *I god tro: Samhället och nyandligheten*. Bakgrunden till utredningen var en motion framlagd i riksdagen av folkpartisten Barbro Westerholm om andlig kränkning. Westerholm påtalade i motionen behovet av ökad kunskap och kunskapsspridning, särskilt hos myndigheter som kommer i kontakt med personer som upplever en krisreaktion på grund av ett avhopp från en nyreligiös rörelse. Hon menade dessutom att det finns ett behov av en lagstiftning för att komma till rätta med problemet med ”andlig kränkning”. Riksdagen biföll motionen och en undersökning företogs. I den publicerade utredningen belyses polariseringen av perspektiven på hur människor i nya religiösa rörelser har det. Ett kapitel i utredningen handlar explicit om barn som växer upp i nya religiösa rörelser. I kapitlet presenteras en lista över vilka faktorer i barnens situation som skulle kunna oroa omvärlden:

- *En auktoritärt präglad fostran, där lydnad är viktig och där bland annat ett självständigt, kritiskt tänkande inte uppmuntras utan snarare motarbetas.* Auktoritär uppfostran styrs enligt den statliga utredningen av klart definierade stabila normer som inte är snabbt föränderliga. Socialisationen är given, utrymme för diskussion mellan föräldrar och barn saknas och mål och medel för socialisationen är inte förhandlingsbara. Barnen kontrolleras delvis genom rädsla för upptäckt och straff (SOU 1998: 251).
- *Inget klart avståndstagande från kroppslig bestraffning.* Inom vissa nya religiösa rörelser ställer man sig positiv till aga av barn om det

sker i "kärleksfullt syfte" vilket innebär att man tillfogar barnet fysisk smärta i uppfostringssyfte. Hot om våld ingår i begreppet aga. Alla former av barnaga är förbjuden enligt svensk lagstiftning (SOU 1998: 251).

- *Isolering från det omgivande samhället.* Isolering kan ske på flera plan och fungera som en gränsbevakande mekanism där inskränkning av kontakter med det omgivande samhället utövas. Stark social kontroll inom gruppen är en annan gränsbevakande mekanism (SOU 1998: 230-250).
- *En nedvärderande och ibland rent av demoniserande bild av det omgivande samhället.* Det finns risk för att denna rädsla fortplantar sig och leder till allmän främlingsrädsla och att barnet löser situationen med att själv aktivt isolera sig från omvärlden. Omvärldens bemötande och/eller demoniserande bild av nya religiösa grupper kan som en motreaktion fungera som ytterligare ett skäl att identifiera sig med gruppen. På dessa sätt kan gruppen, föräldrarna, det omgivande samhället och barnet medverka till isoleringen. Nya religiösa grupper bibehåller sin särart till viss del genom att undgå att helt integreras i majoritetssamhället (SOU 1998: 250).
- *En svart-vit, entydig världsbild.* Den förenklade bilden av världen kategoriserar den egna gruppen som god och omvärlden som ond. Särskilt problematiskt blir detta förhållningssätt om omvärlden uppfattas som farlig (SOU 1998: 250).
- *Ibland tidiga och långvariga separationer mellan föräldrar och barn, framförallt vid kollektivt boende.* Fördelar med kollektivboende kan vara en stark gemenskapskänsla inom kollektivet och möjligheten för barn att söka sig till andra vuxna om föräldrarnas ork sviktar. Nackdelar med uppväxt i kollektiv kan vara att barnets världsbild begränsas, särskilt om en tydlig och avgränsad ideologi föreligger. Detta kan i sin tur leda till orienteringsproblem när barnen konfronteras med ett majoritetssamhälle vars inflytande dittills varit starkt begränsat (SOU 1998: 239).

- *Bristfällig omvårdnad när det gäller kost och hälso- och sjukvård i några av rörelserna.* Det finns exempelvis rörelser med avvikande bild av sjukvård vilket kan resultera i att barnet inte får tillgång till den allmänna sjukvården (SOU 1998: 212).
- *I regel ingen uppmuntran till högre utbildning.* Utredningen slår fast att ”lång, formell skolutbildning har ofta underordnad betydelse” (SOU 1998: 234), åtminstone inom rörelser som använder sig av en auktoritärt präglad uppfostringsmodell.
- *Äldre barn utnyttjas i vissa fall till barnarbete.* Inom nya religiösa grupper har barn ibland en ekonomisk funktion vilket resulterar i att de deltar i rörelsens praktiska arbete. Detta uppfattas inte sällan ur ett antikultperspektiv som att barnen utnyttjas men utredningen påpekar att detta inte utesluter att det finns en positiv sida och ett närmande till vuxenrollen som kan upplevas som att barnet behövs och fyller en viktig funktion (SOU 1998: 241).
- *En syn på barn som i vissa fall handlar om att de har skyldigheter men inga speciella rättigheter.* Att se barn som ”små vuxna”, att ha överkrav på barns fattningsförmåga eller kräva av små barn att de ska kunna kontrollera sina känslor (exempelvis ilska eller besvikelse) för att ideologin kräver detta kan komma att sätta föräldrar i ett läge där de måste välja mellan att avvika från ideologin eller ta till metoder för att tvinga in barnen i det givna mönstret. Barns rättigheter utgår i detta fall från de riktlinjer som återfinns inom ramen för FN:s barnkonvention (SOU 1998: 242).

Utöver dessa punkter problematiseras den ofta förekommande frågan om inte barn har rätt till religionsfrihet. Utredningen klargör att socialisation innebär påverkan och 70-talets neutrala ideal ifrågasätts starkt; det är knappast möjligt att undgå att påverka barnet i någon riktning. Socialisation sker också till stor del inom förskola och skola och är en del i uppväxten lika mycket som tonårens ifrågasättande av föräldraidealet. Det är snarare här, i tonåren, som risken finns att utforskandet av omvärlden hämmas genom en demoniserande om-

världsbild (SOU 1998: 245-247). Det fastslogs också i den statliga utredningen att forskningsläget är minst sagt bristfälligt, såväl nationellt som internationellt (SOU 1998: 24).

### **Undersökningens uppläggning: urval och metod**

Undersökningen är begränsad till att omfatta åtta av de 13 barnfamiljer som vid tiden för undersökningen (augusti 2008-februari 2009) bodde på Almviks gård. Sammanlagt utgörs studien av 17 barn i åldrarna nyfödd till nio år. Fältstudier har genom deltagande observationer samt ostrukturerade intervjuer<sup>12</sup> bedrivits på Almviks gård under sammanlagt 19 dygn uppdelade på fyra tillfällen. Jag har under observationstiden haft tillgång till deltagande i såväl religiösa ceremonier i templet som till vardagsaktiviteter i de olika familjernas privata hem. Undersökningsdesignen har haft Vetenskapsrådets fyra krav för etiskt hållbar forskning som grund. Dessa är informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet samt nyttjandekravet.<sup>13</sup> I den analytiska bearbetningen av empirin har jag haft ett kritiskt perspektiv som utgångspunkt.

### **Boendesituationen**

Almviks gård (även kallad Almviks by) består av ett 20-tal hus, en tempelbyggnad som hyser ett fåtal munkar och nunnor (4-5), ett snickeri, ett bageri och en lada med några kor. Här bor 60 personer varav 26 är barn i åldrarna 0-17. Under observationstiden utvecklades

---

<sup>12</sup> Regelrätta intervjuer har av etiska skäl endast utförts med vuxna informanter.

<sup>13</sup> <http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf> (kontrollerades 1 juli 2008 och var då aktiv).

en dagverksamhet för yngre barn (3-6 år) med aktiviteter och barnpassning i tempelbyggnaden ett par timmar på vardagarna. Denna dagverksamhet var under observationstiden under uppbyggnad och ingår därför inte i analysen. Jag kommer nu stegvis att redovisa resultatet av undersökningen i fråga om farhågorna från den statliga utredningen.

## Resultat

Den första punkten på listan i SOU 1998 definieras som en oro för att *uppväxten präglas av en auktoritär fostran där ett självständigt, kritiskt tänkande inte uppmuntras utan snarare motarbetas*. Jag har tidigare tagit upp professor Frisks påpekande om att förändringen från kollektivt boende till kärnfamiljer samt nedläggningen av skolan har resulterat i en förskjutning från uppfattningen att barnen är kollektivets ansvar till uppfattningen att barnen är föräldrarnas ansvar. Detta medför att villkoren för barnen ser sinsemellan olika ut. För gruppen specifika normer är klart definierade men flera av dem är tolkningsbara. Frågan om mat får här exemplifiera hur barnens villkor kan se olika ut. Inom ISKCON följer man fyra ”reglerande principer”. Den första av dessa innebär att man iakttar strikt vegetarisk kost.<sup>14</sup> I takt med att en del barn börjat förskola och skola utanför kollektivet har man i de olika familjerna hanterat den här frågan på olika sätt. En mamma uttryckte under en intervju funderingar på att skicka med sonen mat till skolan eftersom familjen vid sidan av kravet att han ska äta vegetarisk mat också fäster stor vikt vid att den ska vara offrad.

---

<sup>14</sup> Principens teologiska grund bygger på att en medlem bara ska äta mat som är offrad till Krishna för att offrandet tar bort dålig karma från maten. Att äta kött, fisk och ägg anses ge dålig karma eftersom maten innebär dödande och därför inte kan offras till Krishna.

Samtidigt refererade hon till en annan familj där de äldre barnen bett om och fått lov att smaka kött vid ett besök hos vänner. Vid senare intervjutillfälle betonade föräldrarna i den familjen vikten av att låta barnen dra egna slutsatser.

Under observationstiden har inga teologiska diskussioner mellan barn och vuxna observerats alls, vare sig angående maten eller på andra områden. Detta kan delvis bero på att de flesta barnen i studien fortfarande är för små. I debatter om nya religiösa rörelser används ofta argumentet att barnen blir indoktrinerade i en lära och att de inte får ifrågasätta den. Frågan om indoktrinering är svår; å ena sidan lever familjerna på ett sätt där religionen genomsyrar hela vardagen, socialisationen är given; å andra sidan har jag inte observerat något tvång eller tryck i fråga om till exempel deltagande vid religiösa ceremonier.

Jag har i flera fall observerat att barn fått förklarande och inte auktoritära svar när de ifrågasatt föräldrarnas krav. Exempel på krav har varit att de ska klä på sig vissa kläder, undvika att leka på vissa ställen eller tvätta sig. En fråga som "Varför får jag inte ha sandaler nu?" besvarades i de flesta fall med en förklaring i stil med "Därför att det är för kallt ute". En auktoritärt präglad fostran kännetecknas av avsaknad av förklaringar och svaret på samma fråga skulle antagligen lyda "Ta på dig dina stövlar". Under observationstiden har jag observerat ett bemötande av de flesta barn från de flesta vuxna som individer vars frågor tagits på allvar och vars önskningar, i relation till deras ålder, övervägts vid beslut som påverkat dem. Uttryck av ilska och besvikelse så väl som glädje verkar huvudsakligen bemötas med försök att resonera från föräldrarnas sida.

En fråga som ofta ställs i samband med barn och nya religiösa rörelser är om inte barnen har rätt att själva välja sin religionstillhörighet. Det är en fråga som jag anser inte har relevans förrän barnen blir så pass gamla att de kan resonera kring komplexa frågor kopplade till identitet vilket vanligen tillhör tonåren. Därför kan denna fråga inte diskuteras inom ramen för denna studie.

Det andra orosmomentet rör *aga*. Inga incidenter som involverar

våld mot barn har iakttagits under observationstiden. Efter de övergrepp som uppdagades inom rörelsen på 90-talet instiftade ISKCON ett krav på att alla jordbrukskollektiv måste ha en barnsäkerhetsgrupp. Barnsäkerhetsgruppen på Almvik säger sig hittills endast ha hanterat mindre incidenter. En kvinna från barnsäkerhetsgruppen ger exempel på deras arbete och berättar att det finns en intern lista över förbrytare inom ISKCON som man kan kolla upp om någon ska flytta in. Hon säger att om något ”grovt” kommer fram så polisanmäls det. När jag frågar var gränsen för grovt går svarar hon:

Om någon slår så här (visar örfil) så löser vi det här men är det grovt så polisanmäler vi. Barnen ska också utbildas – de ska lära sig att säga nej, gå därifrån och berätta för någon vuxen. Men de är för små ännu och vi har ganska god koll här nu. (intervju 4)

Det råder ingen tvekan om att en del barn som vuxit upp inom ISKCON farit illa. Även i Sverige finns ett fåtal personer som fått del av den ersättning som betalades ut i samband med uppdagandet av övergreppen inom ISKCON:s egna *gurukula*-skolor. Ovanstående citat kan tolkas på minst tre sätt. Man kan tolka utsagan som att man bagatelliserar örfilar och att kollektivet ställer sig över lagen. Man kan också tolka citatet som att gruppen problematiserar örfilar; om de var sanktionerade skulle de knappast uppfattas som något man behöver ”lösa”. En tredje variant är att tolka citatet som att man vägt en örfil mot ett polisingripande ur barnets perspektiv och funnit att ett myndighetsingripande skulle vara värre än slaget i sig. Min tolkning är inte att man sanktionerar aga från rörelsens sida. Jag tycker dock att det finns anledning för rörelsen att fortsätta med utbildandet av både barn och vuxna, trots att man upplever att situationen för närvarande är stabil, och att man kontinuerligt utvärderar det egna arbetet i barn-

säkerhetsgruppen så att gränsen för när ett ingripande utifrån anses lämpligt inte förflyttas.

En oro som ofta förekommer i media är att barnen *isolerats från det omgivande samhället*.<sup>15</sup> Av de 17 barn som deltog i undersökningen gick ett i kommunal förskola, ett i Waldorf-förskola och två i lågstadiet i Waldorfskola. I ett fall motiverades ett barns förskolegång med barnets specifika problem som kräver specialpedagogisk hjälp. Flera föräldrar var positivt inställda till Waldorfsystemet<sup>16</sup> företrädesvis för att man där serverar huvudsakligen vegetarisk kost och för att företrädarna upplevdes som ”fördomsfria”. Två av föräldrarna uttryckte oro för att barnen skulle bli utsatta för andra barns fördomar, men båda nämnde i samma samtal Waldorfskolans personal i positiva ordalag. Vid ett observationstillfälle hade ett äldre barns skolklass från Waldorfskolan bjudits in till Almviks gård.

De barn som kommer i kontakt med förskole- och skolsystemet utanför gruppen får naturligt tillgång till det som Berger & Luckmann kallar alternativa institutionaliserade undervärldar (Berger & Luckmann 1979: 162). Barn socialiseras primärt av signifikanta andra (oftast föräldrarna). Sekundär socialisation innebär att barnet kan börja förstå att den världsbild som förmedlats av de signifikanta andra ingår i ett större sammanhang. Barnet kan internalisera ”den generaliserande andre” vilket i praktiken innebär att barnet internaliserar normer från den kontext det befinner sig i. Exempel kan vara ”det är fel att stjäla”. Med tillgång till alternativa institutionaliserade undervärldar motverkas isolering eftersom barnen ges möjlighet att urskilja mer än en redan tolkad verklighet.

Trots att flera familjer rör sig med barnen utanför Almvik (till

---

<sup>15</sup> Se till exempel <http://gd.se/kultur/boken/1.855591> (kontrollerades 3 april 2009).

<sup>16</sup> För beskrivning av Waldorfskolan och dess pedagogik se till exempel Frisk (1998).



exempel vid besök på badhus, museer och bio) spenderar barnen större delen av sin vardag på Almvik och kommer naturligtvis i första hand att socialiseras in i en religiös verklighet. De flesta barn har dock kontakt med släktingar och vänner till familjerna varav flertalet inte är medlemmar inom ISKCON. Någon uttalad policy av inskränkning av kontakter med utomstående har inte observerats. Däremot skiljer sig familjernas kontakt med släkt och vänner sinsemellan på liknande sätt som hos familjer i majoritetssamhället.

En *demoniserande bild av majoritetssamhället* kan leda till rädsla hos barnet. Uttrycklig främlingsrädsla och/eller användandet av ord som "demon" och liknande har inte observerats. Vid två av observationstillfällena hade jag min 3-åriga dotter med mig. Hade en utbredd främlingsrädsla eller demoniserande bild av utomstående funnits hos barnen hade de antagligen instinktivt undvikit att leka med henne, men inga av barnen reagerade med misstänksamhet. Däremot var en viss initial misstänksamhet mot mig tydlig hos några av de äldre barnen. Detta kan bero på mitt utseende (jag hade piercingar) och att jag rökte (vilket är uttryckligen förbjudet i enlighet med de reglerande principerna).

Trots att alla barn slutligen släppte misstänksamheten mot mig finns i läran ett visst mått av avståndstagande mot majoritetssamhället och dess representanter inbyggt. Detta gäller framför allt handlingar som bryter mot de reglerande principerna. Så länge dessa barn kommer i kontakt med majoritetssamhället ser jag dock ingen risk för att en "demoniserande" bild av majoritetssamhället ska leda till en generell främlingsrädsla.

Ett sätt att försäkra sig om att socialisationen av barnen leder till att de stannar inom gruppen är att förmedla en *svart-vit, entydig världsbild*. Inga av barnen gav uttryck för en sådan världsbild men detta kan ha flera förklaringar. Dels är denna syn på världen svår att upptäcka, dels är barnen fortfarande väldigt små. Eftersom inga intervjuer utfördes med barnen kom inte heller något naturligt tillfälle att specifikt undersöka denna punkt. Igen vill jag dock hänvisa till det bemötande

jag och min dotter fick av barnen som redovisats under föregående punkt.

Generellt har undersökningen visat att ju äldre barnet är, desto liberalare blev föräldrarna i fråga om hur mycket intryck från majoritetssamhället barnet tillåts. Flertalet föräldrar använde vid intervjuerna vuxna som själva vuxit upp på Almvik och som nu uppfostrar barn där som exempel på en bra balans mellan skyddande och frihet. Dessutom värdesatte flera dessa föräldrar och visade stor tilltro till deras kunskap om uppfostran. Intressant nog var dessa föräldrar bland de mer liberala som bland annat tog med sina barn på bio vilket traditionellt inte uppmuntras inom ISKCON.

Boendesituationen på Almvik har bitvis sett annorlunda ut i rörelsens historia än den gör nu. Ett mer traditionellt kollektivt boende har tidigare funnits. Detta har i vissa fall resulterat i *ibland tidiga, långvariga separationer från föräldrarna*. Till skillnad från vissa av de tidigare generationer barn som vuxit upp på Almviks gård bor nu alla barn med sina biologiska föräldrar i kärnfamiljer. I alla familjer utom en är mödrarna hemmafruar. I ett fall arbetar modern deltid inom rörelsen men utanför Almviks by. I de flesta fall arbetar fadern utanför hemmet. Alla familjer har sin privata ekonomi och ingen av dem är beroende av att vara ute och sälja litteratur. Inga barn är därmed idag utsatta för sådana separationer av religiösa skäl som ibland tidigare generationer utsatts för.

En oro finns för att barnens *omvårdnad* skulle vara bristfällig (när det gäller kost, hälso- och sjukvård) och att vanvård förekommer. Inga belägg för att något av de 17 barn som ingick i undersökningen skulle lida av bristande omvårdnad finns. Eftersom observationstiden innefattade både varm och kall väderlek gavs tillfälle att se att alla barn som ingick i undersökningen föreföll adekvat klädda för årstiden. Det finns ingen anledning att betvivla att dessa barn får sina basala behov tillgodosedda (mat, värme och trygghet).

I ett fall berättade föräldrarna att de har personliga svårigheter vilket resulterat i att de inom Krishna-rörelsen har utsetts extra hjälp

och stöd genom en insats som kallas äldrerådet. I detta fall är fördelarna med kollektivboende särskilt påtagliga. I flera fall påtalade föräldrar (utan frågor från min sida) att de använder sig av barnavårdcentralen, sjukvårdssystemet och tandläkare. Två av barnen ansågs av föräldrarna ha sådana problem att man vänt sig till specialistläkare. Ett föräldrapar skulle påbörja en föräldrakurs för barn med speciella behov. I diskussioner om sjukvården framkom skepticism från ett par föräldrars sida när det gäller vaccination. Även här var spridningen i åsikter stor: några ville inte vaccinera barnen medan andra tyckte att vaccination var en självklarhet. Åter några var osäkra. Jag tolkar dessa funderingar som vanliga även i majoritetssamhället och tycker inte att de kan ses som specifika för gruppen.

En punkt handlar om att man inom vissa rörelser *inte uppmuntrar barn till högre utbildning*. Denna fråga är inte möjlig för mig att besvara eftersom barnen som ingick i undersökningen är för små för att den ska komma på tal annat än som spekulationer hos föräldrarna. Vad som dock har uttryckts vid några av intervjuerna är medvetenheten om att kollektivet inte ekonomiskt kommer att kunna försörja barnen. De kommer alltså inte att kunna stanna och bo på templet som tidigare generationer har kunnat göra.

I vissa rörelser har *barnarbete* förekommit. Inget barnarbete har observerats under observationstiden, men återigen var barnen i studien små.

Den sista punkten rör en ideologisk uppfattning om barn som i vissa fall innebär att barn har *skyldigheter men inga speciella rättigheter*. Jag har inte observerat detta förhållningssätt till barnen som en övergripande inställning. Det kan naturligtvis finnas föräldrar som har varierande krav på sina barns fattningsförmåga inom kollektivet. Att det har funnits krav på barn i tidigare generationer som man nu omvärderar är tydligt eftersom man diskuterar alternativa lösningar då det planeras långa ceremonier eller tillställningar. Inställningen tycks vara att barn i regel inte klarar att sitta stilla och vara tysta längre stunder och inte heller kan förväntas kunna det. Dessutom, påtalade en

förälder i en intervju, vill man som förälder ibland delta fullt ut i en ceremoni vilket är svårt om man samtidigt ska se efter ett eller flera små barn. Vid ceremonier anordnades speciella aktiviteter för barnen i ett av de lekrum som finns i templen. Vuxna (oftast mödrar) turades om att ta hand om barnaktiviteterna. Utifrån observationerna finns inga direkta krav på barnen gällande skyldigheter i samband med det religiösa livet. Exempelvis omfattas barnen inte av krav på att meditera eller utföra ritualer även om de ofta deltar i ritualer. Vid minst tre tillfällen har jag observerat att en förälder uppmanat ett barn att utföra en religiös rituell handling varpå barnet nekat (för att springa iväg och leka) och föräldern inte frågat mer.

Mitt intryck är att kollektivet på Almvik anpassas till stor del utifrån barnens behov snarare än tvärtom. I val mellan att försöka foga in barnen i ett givet mönster kontra att avvika från Krishna-rörelsens normer valde föräldrarna i studien i hög grad att avvika från normerna. Om detta beror på rörelsens problematiska bakgrund, på att det nästan bara bor barnfamiljer på Almviks gård, eller att flera av föräldrarna själva är påverkade av det svenska barncentrerade samhället utanför gruppen kan jag inte svara på. Kanske är det en kombination. Resultatet blir i vilket fall att en för Krishna-rörelsen i ett historiskt perspektiv ny och i hög grad barncentrerad norm framträtt.

### **Slutsats**

Min slutsats är att det inte finns anledning för samhället att oroa sig för farhågorna på den statliga utredningens lista gällande barnen på Krishna-rörelsens Almviks gård. Det finns ändå anledning för samhället att vårda kontakten med både denna grupp och andra nya religiösa rörelser på ett sätt som underlättar för framtida undersökningar av barnens situation. Dagens småbarn på Almviks gård kommer snart att vara tonåringar, varvid nya typer av problem kan komma att uppstå.

## Litteraturförteckning

### *Internetreferenser*

Child Protection Office

<http://www.childprotectionoffice.org/> (2009-04-15)

Expressen

[www.expressen.se/kultur/1.1158276/charlotte-essen-sektbarn-ett-reportage](http://www.expressen.se/kultur/1.1158276/charlotte-essen-sektbarn-ett-reportage) (2009-04-15)

Gefle Dagblad

<http://gd.se/kultur/boken/1.855591> (2009-04-03)

Vetenskapsrådet

<http://www.vr.se/download/18.668745410b37070528800029/HS%5B1%5D.pdf>  
(2008-07-01)

### *Opublicerat material*

Intervju 4, utförd den 8 februari 2009. Anteckningar förvaras hos författaren.

Nilsson, Sanja, "Offra kakorna mamma! En kvalitativ etnografisk undersökning om barns socialisation på Hare Krishns-rörelsens jordbrukskollektiv i Sverige", kandidatuppsats, sociologi, Lunds universitet, 2009.

### *Publicerat material*

Barker, Eileen, *The Making of a Moonie. Choice or Brainwashing?* Oxford: Blackwell Publishers 1994.

Berger, Peter L. & Thomas Luckmann, *Kunskaps sociologi. Hur individen uppfattar och formar sin sociala verklighet*, Stockholm: Wahlström & Widstrand 1979, 2:a upplagan.

Essén, Charlotte, *Sektbarn. Ett reportage om de utvalda för paradiset*, Stockholm: Bonniers 2008.

Frisk, Liselotte, *Nyreligiositet i Sverige. Ett religionsvetenskapligt perspektiv*, Nora: Nya Doxa 1998.

- Frisk, Liselotte, *De nya religiösa rörelserna. Vart tog de vägen?* Nora: Nya Doxa 2007.
- Lutz, Daniel, *My Karma, My Fault*. Egen utgivning 2010.
- Richardson, James T., "Social Control of New Religions: From 'Brainwashing' Claims to Child Sex Abuse Accusations ", Susan J. Palmer & Charlotte E. Hardman (eds), *Children in New Religions*, New Brunswick; New Jersey: Routledge University Press 1999.
- Richardson, James T. & Introvigne, Massimo, "Brainwashing Theories in European Parliamentary and Administrative Reports on Cults and Sects", James T. Richardson (ed.), *Regulating Religion. Case Studies from Around the Globe*, New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers 2004.
- Rochford, E. Burke, *Hare Krishna Transformed*, New York and London: New York University Press 2007.
- SOU 1998:113, *I god tro. Samhället och nyandligheten*, Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Zablocki, Benjamin & Robbins, Thomas (eds) *Misunderstanding Cults. Searching for Objectivity in a Controversial Field*, Toronto: University of Toronto Press 2001.

Sanja Nilsson, fil. kand. i sociologi, Lunds universitet.